

והנה המעיין בנוסח התפילות שנתקנו בלשון ארמית יראה שנתערכו בהם עוד תיבות בלשון הקודש, שלא עמדו עליהם הנ"ל, ובהם אי אפשר לומר את סברתו של הגר"ש ז"ל שהם הוספה מאוחרת. ונגזר לדוגמא את נוסח הקדיש, בתחילת הקדיש אמרין "יתגדל ויתקדש שמיא רבא". ותיבות "יתגדל ויתקדש" הם בלשון הקודש ולא בארמית, ובהמשך נוסח הקדיש קבעו נוסח כזה "יהא שמיא רבא מברך" ולשיטת המחזור ויטרי המובא בדברות רבותינו בעל התוספות ז"ל לברכות (ג א', ד"ה "וענין") שתיבת "שמיא" הוא ב' תבות "שם-יה", יוצא ש"שמיא" הוא בלשון הקודש בעוד שכל התיבות שלפניה ושל אחריה הם בארמית.

ועוד בנוסח הקדיש: "יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל" וגם הוא בלשון הקודש ולא בארמית, וכמבואר לכל מעיין אין להשיב ולומר שהוא לא מעיקר נוסח הקדיש אלא הוספה מאוחרת. ואם כן קשה מאי טעמא עירבו בנוסח הקדיש שנתקן בלשון ארמית תיבות מלשון הקודש. וצ"ע. (וע"ע מש"כ שם הב") ולהאמור קשה לי מדוע רבינו הטור ז"ל נקט להקשות על תיבות "למעלה מכל הברכות" וכו' לפי מנהג ספרד, ולא הקשה מהתיבות "יתגדל ויתקדש" ו"שמיא", ו"יתברך וישתבח" וכו' לפי כל המנהגים. וצ"ע.

ובהמשך נוסח הקדיש קבעו ואמרו: "יהא שלמא רבא מן שמיא וחיים טובים עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן", ולנוסחת הספרדיים ועדות המזרח: "יהא שלמא רבא מן שמיא, חיים ושבע וישועה ונחמה ושיזבא ורפואה וגאולה וסליחה וכפרה וריוח והצלה לנו ולכל עמו ישראל ואמרו אמן". וגם הכא עירבו תיבות מלשון הקודש בתוך תפילה שנתקנה בלשון ארמית, ויש לעיין האם הכא אפשר ליישב ע"ד האמור, ולומר שכל אלו התיבות שבלשון הקודש הם הוספה מאוחרת. וצ"ב אך אפילו אם נאמר שזו הוספה מאוחרת קשה מדוע בנוסח של הספרדיים שהוא הוספה מאוחרת, קבעו את כל נוסח ההוספה בלשון הקודש פרט ל"שיזבא". וצ"ב. [ודע, דראיתי למרן הבית יוסף ז"ל שם שכתב בתוך דבריו בזה הלשון: "נראה לי שמפני שאחר הקדיש אומרים לתקבל או על ישראל או יהא שלמא רבא וכולם בלשון תרגום" וכו'. עכ"ל. והנה מה שכתב ש"יהא שלמא רבא" וכו' הוא בלשון התרגום תמוה טובא, הא לפי נוסח הקדיש דיליה רוב הבקשה "יהא שלמא רבא" וכו' הוא בלשון הקודש ולא בארמית. וצ"ע].

ודע, דהתבוננתי וראיתי שישנם תפילות שנתקנו על טהרת לשון הקודש, ואעפ"כ נתערכו בהם אי אלו תיבות בלשון ארמית, ובעי טעמא מה זה ועל מה זה עירבו בתוך אותן תפילות תיבות מלשון ארמית. וצ"ב ואפרט מה שמצאתי עד עתה:

בנוסח על הניסים קבעו: "על הניסים ועל הפורקן וכו', ותיבת "פורקן" הוא מלשון ארמית, ובהמשך נוסח על הניסים (לחנוכה) אמרין "ופורקן כהיום הזה", שוב חזינן שעירבו תיבה משפת ארמית בתפילה שנתקנה בלשון הקודש. ובתפילת "רבון העולמים אב הרחמים והסליחות" וכו'. שנוהגים לומר במוצאי שב"ק ומקורה קדום ביותר, וכידוע שהיא מוזכרת בירושלמי (ברכות פ"ה ה"ב), והיא כולה נתייסדה ונאמרת בלשון הקודש, פרט לתיבות "ופתח לנו ה'... שעי יסעתא דשמאי". ובשחרית לשבת קודש בברכת יוצר אור קבעו נוסח "לא אל אשר שבת מכל המעשים וכו' שבת יקר גדולה וכבוד יתנו למלך יוצר כל". ותיבת "יוצר" הוא מלשון ארמית (עי' מגילה ט א' ובס' שארית נתן על סנהדרין לח ב') ובתלמוד ברכות (ט"ז סע"ב) מוזכרת תפילתו של רב ספרא שכך היה נוסחתה: "יהי רצון מלפניך ה' ששמים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה" וכו'. ותיבת "פמליא" (כ"נ לפענ"ד) היא מלשון ארמית. וכן את תפילת "מי שברך" הנפרץ כיום בזמנינו שאומרים לחולה וכו', שכולו בלשון הקודש מסיימים בלשון ארמית ואומרים "בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן". וצריך ביאור כל זה מדוע קבעו בנוסח שכזה, ורק להעיר באתי.

בענין חרב בית המקדש ובוטל התמיד

בתפילת שחרית (בתפילה קודם איזהו מקומן): "רבון העולמים אתה ציונתו להקריב קרבן התמיד וכו', ועתה בעונותינו חרב בית המקדש ובוטל התמיד" וכו'. וכך הוא לשון רבינו הטור (או"ח סימן מ"ח).

ונתעוררתי לדקדק מדוע הפך מסדר התפילה ונקט את "בוטל התמיד" לאחר "חרב בית המקדש", הא לכאורה מדבריהם ז"ל בתלמוד תענית (כו סע"א) מתבאר שבוטל התמיד קודם חורבן בית המקדש, דכה אמרו שם: "חמשה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות ובוטל התמיד